

il. 1 Uczestnicy XIV Polsko-Niemieckiego Seminarium Wrocław–Halle–Siegen przed Domem Gościwym Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Mikołajkach. Fot. A. Michalska

Aleksandra Matczyńska

Uniwersytet Wrocławski

Quart 2017, 3
PL ISSN 1896-4133
[s. 109-113]

Mazury – wędrówka szlakiem dziedzictwa kulturowego pierwszego protestanckiego państwa w Europie

XIV Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław–Halle–Siegen, Mikołajki, 5–10 VI 2017

Rok 2017 stoi pod znakiem rocznicy niezwykle ważnego dla kultury europejskiej wydarzenia – 500-lecia ogłoszenia przez Marcina Lutra 95 tez wittenberskich. Tegoroczne XIV Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław–Halle–Siegen odbyło się zatem w miejscu szczególnie ważnym, niemal symbolicznym dla tego jubileuszu – na Mazurach. W regionie, który za sprawą hołdu księcia Albrechta Hohenzollerna złożonego Polsce stał się pierwszym protestanckim państwem w Europie. Kwestie historyczno-symboliczne nie były jednak jedynym powodem, dla którego miejsce to stało się celem seminarium. Teren dawnych Prus Książęcych to przede wszystkim niezwykle interesujący i nie do końca jeszcze zbadany obszar, gdzie nadal przeplatają się silnie wpływy religii protestanckiej i katolickiej.

Jak co roku udział w seminarium wzięli pracownicy, doktoranci oraz studenci z Wrocławia, Halle i Siegen. Nad stroną naukową i dydaktyczną czuwali, podobnie jak w latach ubiegłych, prof. dr hab. Jan Harasimowicz – kierownik Zakładu Historii Sztuki Renesansu i Reformacji na Uniwersytecie Wrocławskim, prof. dr Veronika Albrecht-Birkner z Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu w Siegen oraz prof. dr hab. Udo Sträter z Instytutu Teologii Historycznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle i Wittenberdze, urzędujący rektor tej uczelni [il. 1]. Patronat honorowy nad tegorocznym seminarium objęli: Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego Gustaw Marek Brzezina, Arcybiskup Metropolita Warmiński Józef Górczyński oraz Biskup Diecezji Mazurskiej

il. 2 Dyskusja na temat „długiego trwania” średniowiecza przed ołtarzem w poewangelickim kościele w Szestnie. Fot. J. Chodasewicz

Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce Rudolf Bażanowski. Koszty seminarium musiały tym razem pokryć zainteresowane uczelnie, gdyż Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, główny sponsor poprzednich spotkań, odmówiła swojego wsparcia. Za stronę organizacyjną i logistyczną odpowiadały mgr Urszula Bończuk-Dawidziuk i mgr Justyna Chodasewicz.

Program seminarium składał się z kilku objazdów terenowych, których celem było poznanie charakterystycznych dla Warmii i Mazur zabytków architektury sakralnej i świeckiej. Referaty dotyczące historii i wyposażenia poszczególnych obiektów przygotowali polscy seminarzyści. Niezwykle ważną częścią spotkania był cykl wykładów poruszających problematykę teologii, historii i kultury regionu dawnych Prus Książęcych i prowincji Prus Wschodnich. Opracowali go pracownicy naukowcy wszystkich trzech uniwersytetów, zaproszeni goście z Olsztyna i Torunia, a także studenci niemieccy. Jak co roku istotnym elementem programu były prace grupowe. Tradycyjnie utworzono trzy zespoły pod przewodnictwem kierowników naukowych seminarium,

każdemu z nich przydzielono wybrane dzieła z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Niemal cały pierwszy dzień upłynął na podróży do Mikołajek, gdzie uczestnicy seminarium – po dołączeniu grup z Siegen i Halle w Warszawie – dotarli w godzinach wieczornych. Po zakwaterowaniu w Domu Gościennym Parafii Ewangelicko-Augsburskiej nastąpiło uroczyste otwarcie. Seminarzystów powitał ks. Rudolf Bażanowski, Biskup Diecezji Mazurskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, oraz organizatorzy: prof. Harasimowicz, prof. Albrecht-Birkner i prof. Sträter. Opiekunowie naukowcy wprowadzili również uczestników w tematykę tegorocznego seminarium i zajęć grupowych.

Drugi dzień rozpoczął się cyklem wykładów na temat przemian religii i sztuki na terenie Mazur. Pierwszy wykład dotyczył osoby księcia Albrechta Hohenzollerna i początków reformacji w Prusach (prof. dr hab. Yvonne Kleinmann, Halle). Tematykę rozwoju protestantyzmu w Księstwie Prus przedstawili następnie studenci z Siegen, wspierani przez prof. Albrecht-Birkner. Poruszyli oni problematykę głównych nurtów teolo-

gicznych w miejscowym Kościele ewangelickim oraz zaprezentowali sylwetki ich najwybitniejszych przedstawicieli. Kolejne wykłady traktowały o protestanckiej architekturze kościelnej na obszarze Mazur. Prof. Harasimowicz wygłosił referat zatytułowany *Protestanckie budownictwo kościelne XVI–XVIII wieku między Szczecinem, Królewcem i Wrocławiem*, natomiast dr hab. Piotr Birecki z Torunia skupił się na budowach sakralnych XIX i pierwszej połowy XX w. w Prusach Wschodnich.

Po wykładach uczestnicy seminarium wyruszyli do Szestna, gdzie zwiedzili kościół parafialny, użytkowany w latach 1525–1980 przez gminę luterańską [il. 2]. Mgr inż. Dóra Danielisz (Budapeszt) i mgr Wojciech Gruk (Wrocław) omówili architekturę oraz wyposażenie świątyni, ze szczególnym uwzględnieniem jej wymowy ideowej. Następnie seminarzyści udali się do jednego z najbardziej spektakularnych przejawów kontrreformacji na Mazurach – sanktuarium maryjnego w Świętej Lipce. O legendzie założycielskiej, losach sanktuarium, a także o jego architekturze i dekoracji wnętrza opowiedział dr Marcin Wisłocki (Wrocław) wraz z dwiema studentkami: Gabrielą Mizerską i Natalią Rożek. Kolejnym punktem objazdu był Reszel, gdzie mgr Joanna Kaźmierczak (Wrocław) przedstawiła historię dawnego zamku biskupiego, obecnie oddziału Muzeum Warmii i Mazur „Galeria Zamek”, mieszczącego wystawę sztuki współczesnej [il. 3]. O pobliskim kościele farnym, w którym na szczególną uwagę zasługuje gwiazdziste sklepienie oraz późnobarokowe wyposażenie, opowiedziała studentka Monika Kowalczuk (Wrocław).

Trzeci dzień rozpoczął się od zwiedzania niewielkiego kościoła w Sorkwicach, do dziś używanego przez gminę luterańską, gdzie zachowało się bogate XVII-wieczne wyposażenie, w tym między innymi drewniany anioł chrzcielny oraz niezwykle sugestywne przedstawienie wniebowstąpienia Chrystusa w zwieńczeniu ołtarza [il. 4]. O zabytkach i historii świątyni opowiedziała studentka Emilia Jeziorowska (Wrocław). Następnie uczestnicy seminarium udali się do Olsztyna, gdzie mgr Justyna Chodasewicz i studentka Hanna Szuster (Wrocław) wygłosiły referaty na temat architektury oraz wyposażenia miejscowej bazyliki konkatedralnej pw. św. Jakuba.

Kolejnym punktem programu były ćwiczenia grupowe w Muzeum Warmii i Mazur. Uczestników przywitał kustosz Działu Sztuki Dawnej tego muzeum mgr Andrzej Rzempełuch, który

il. 3 Uczestnicy seminarium przed dawnym zamkiem biskupów warmińskich w Reszlu. Fot. J. Chodasewicz

il. 4 Proboszcz parafii ewangelicko-augsburskiej w Sorkwicach opowiada uczestnikom seminarium o dziejach swojego kościoła. Fot. A. Michalska

opowiedział o jego zbiorach. Seminarzyści pracowali w muzeum przy swoich obiektach. Grupa prof. Harasimowicza opracowywała epitafium Hansa Nimptscha z 1577 r., zespół prof. Albrecht-Birkner zajmował się chorągwią nagrobną Johanna von Kreyzena z 1712 r. [il. 5], natomiast podopieczni prof. Sträterera – obrazem *Alegoria Vanitas – walka ludzi i zwierząt ze śmiercią* z 1627 roku. Po wykonaniu dokumentacji fotograficznej oraz poczynieniu wstępnych ustaleń interpretacyjnych uczestnicy seminarium udali się do Pasymia i Dźwierzut – dwóch kościołów o średniowiecznej metryce, używanych do dziś przez wspólnotę ewangelicką. Referaty na temat

il. 5 Zespół pod kierownictwem prof. Veroniki Albrecht-Birchner przygotowuje prezentację chorągwi nagrobnej Johanna von Kreyzena w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Fot. A. Michalska

wyposażenia świątyń i ich programów ideowych wygłosiły studentki Katarzyna Skulska i Aleksandra Olejnik (Wrocław). Ostatnim punktem programu tego dnia był dawny luterański kościół w Nawiadach, o którego historii i zabytkach niezwykle barwnie opowiedziała mgr Anna Michalska (Wrocław).

W czwartek rano kontynuowano cykl wykładów. Tym razem zagadnienia dotyczyły głównie kościoła ewangelickiego Prus Wschodnich w XIX i XX w. Referat na ten temat wygłosił prof. dr hab. Grzegorz Jasiński (Olsztyn). Głos zabrali również studenci z Uniwersytetu w Siegen pod opieką prof. dr hab. Bärbel Kuhn, prezentując obszerną charakterystykę stosunków kościelnych w Prusach w latach 1918–1945. Część wykładową zamknął referat seminarzystów z Halle, wspieranych przez mgr. Justusa Vestinga, zatytułowany *Zamach Stauffenberga na Hitlera a udział chrześcijan w ruchu oporu*. Był on niejako wprowadze-

niem do wizyty w Wilczym Szańcu, która nastąpiła w godzinach popołudniowych.

Zanim jednak uczestnicy dotarli do dawnej kwatery Hitlera, zwiedzili miasto Kętrzyn, gdzie Andrea Huczmanová (Wrocław/Praga) przedstawiła historię dawnego zamku krzyżackiego, w którym obecnie mieści się Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego z niezwykle interesującymi zabytkami sztuki sakralnej z okolicznych świątyń. Następnie seminarzyści dotarli do kościoła św. Jerzego. O wyposażeniu i architekturze tej obronnej świątyni opowiedziała studentka Aleksandra Matczyńska (Wrocław). Ostatnim punktem czwartkowego objazdu była wspomniana kwatera Hitlera „Wilczy Szaniec”. Na koniec dnia seminarzystów czekał gościnny wykład prof. dr. hab. Janusza Małki z Torunia – o polskim dzieciństwie reformacji na terenie Prus Książęcych i Wschodnich.

Piątkowy poranek rozpoczął się od zwiedzania niewielkiego drewnianego kościoła w Okartowie, niezwykle bogato zdobionego. O jego dziejach i zabytkach opowiedziała studentka Justyna Kubica (Wrocław). Następnie studentka Anna Misztal (Wrocław) oprowadziła uczestników po wzniesionym w konstrukcji słupowo-ramowej kościele św. Jana w Piszku.

Po powrocie do Mikołajek uczestnicy seminarium zebrali się w grupach, aby ostatecznie podsumować wyniki swoich kilkudniowych prac. W tym roku zadanie polegało na ułożeniu narracji muzealnych o wybranych obiektach dla trzech różnych odbiorców: dzieci, osób starszych i absolwentów studiów humanistycznych. Każda z grup w barwny sposób przedstawiła swoje prezentacje [il. 6]. Wykładowcy i studenci przemienili się na chwilę w gości muzealnych i ich opiekunów, a niekiedy także w samych fundatorów omawianych dzieł. Wieczorem, po zakończeniu wszystkich prezentacji, nastąpiło oficjalne zamknięcie seminarium przez jego kierowników naukowych. Był to także moment na podsumowania, podziękowania i dyskusje, które zostały zwieńczone wieczorkiem towarzyskim.

Rankiem następnego dnia uczestnicy seminarium opuścili urokliwe Mikołajki i odjechali do Warszawy, gdzie polscy gospodarze pożegnali grupy z Siegen i Halle, odlatujące lub odjeżdżające pociągiem do Niemiec, udając się w dalszą drogę do Wrocławia.

Tegoroczne seminarium jeszcze raz pokazało, jak wartościowa i ważna jest bezpośrednia współpraca badaczy historii, teologii i historii sztuki.

Jej znaczenie uwidacznia się szczególnie w przypadku dziedzictwa kulturowego regionów wielowyznaniowych, o złożonych uwarunkowaniach geograficzno-historycznych. A takim jest niewątpliwie obszar dawnych Prus Wschodnich – pierwszego protestanckiego państwa w Europie.

Keywords

Polish-German Seminar, Masuria, Reformation, cultural heritage, East Prussia, Warmian-Masurian Voivodeship, Poland

Aleksandra Matczyńska

(matczynskaa@gmail.com)

A student of the first year of master's studies in art history at the Institute of Art History of the University of Wrocław. She is currently on the Leonhard Moll Stiftung scholarship in Munich. Her research interest relates mainly to the heritage of the Reformation in Silesia, with particular emphasis on the baptistmal art of this area.

il. 6 Prezentacja epitafium Hansa Nimptscha z katedry w Królewcu przez zespół pod kierownictwem prof. Jana Harasimowicza. Fot. A. Michalska

Summary

Aleksandra Matczyńska (University of Wrocław) / Masuria – a journey through the trail of the culture heritage of the first protestant country in Europe. 14th Polish-German Seminar Wrocław-Halle-Siegen, Mikołajki, 5-10 VI 2017

The 14th Polish-German Seminar Wrocław-Halle-Siegen, which took place on 5-10 June 2017, was focused on the examination of art and religious tendencies of the Masuria region – the first Protestant country in Europe. The seminar program consisted of several excursions, aimed at getting to know the monuments of sacred and secular architecture of Warmia and Masuria. The participants had the opportunity to take part in many lectures and group workshops on the issues of theology, history and culture of the former Royal Prussia and the province of East Prussia.

Traditionally, all the seminar participants were divided into three workshop groups, led by the professors from three universities: Prof. Jan Harasimowicz – Head of the Department of the Renaissance and Reformation at the Art History Institute, University of Wrocław; Prof. Veronika Albrecht-Birkner from the Department of the Evangelic Theology at the University of Siegen, and Prof. Udo Sträter – Head of the Institute of the Historical Theology and Rector of The Martin Luther University in Halle and Wittenberg. The main task of this year's group workshop was to analyse, interpret and finally create museum narratives on selected objects from the Museum of Warmia and Masuria in Olsztyn, for three different audiences: children, the elderly, and the graduates of humanities.

The 14th Polish-German Seminar once again showed how valuable and essential is the direct co-operation of history, theology and art history researchers. Its significance becomes particularly evident in the cultural heritage of multi-faith regions with complex geographic-historical conditions, which the area of former East Prussia, undoubtedly is.